

KAKAS MÁRTON A MŰTÁRLATBAN

Magyarországon 1840-ben rendeztek először reprezentatív kortárs képzőművészeti kiállítást az előző évben megalakult Pesti Műegylet szervezői. Korszakos jelentőségű esemény volt ez, ekkortól számíthatjuk a modern magyar művészeti élet indulását. Az első bemutatónak jelentős sajtóvisszhangja volt, oldalas tudósítások jelentek meg a lapokban amelyek igyekeztek a közönséget felvilágosítani a tárlaton látottakat illetően. Ezek az írások többnyire csak egyszerű ismertető, de mivel a pesti közönség teljesen tájékozatlan, nagyon hasznosak voltak. Az elkövetkező másfél évtizedben nagyjából az ekkor fellépő „műítészek” — Novák Dániel, Henszlmann Imre, Ney Ferenc, Parlagi (Kiss János) Vahot Imre, Zerffy Gusztáv, Neustadt Adolf, stb. — uralják a művészeti rovatokat, ők próbálkoztak először műkritika írásával magyar nyelven. A szövegeket olvasva érezni, hogy íróik milyen nehezen küzdenek a nem kellően hajlékony nyelvvvel, az alapvető esztétikai fogalmak tisztázatlanságával. Izelítőül egyetlen frázist szeretnék idézni Ney Ferenc tollából, aki 1843-ban Weber Henrik: *Ámor és Psziche* című „csinos” kompozícióját így írja le: „Szellékeny szendély, de túlképzelmi színragyoglat!”¹ A többiek talán még eddig sem jutnak a nyelvi lelemény szintjén, de az kétségtelen, hogy a kiállításokat követően megkezdődik a professzionális képzőművészeti kritika kialakulása is.

1847 januárjában csatlakozik e gárdához, hírlapírói pályája első heteiben a 22 éves Jókai Mór. A képzőművészet iránti érdeklődése még Pápáról eredeztethető, ahol egy ideig együtt járt iskolába Petrovics Sándorral és annak unokatestvérével Petrics Somával. Jókai festőnek készült, írói ambíciói a kis kör másik tagjának a későbbi jeles festőnek, Orlai Petrics Somának² voltak, míg a harmadik társ a későbbi nagy költő Petőfi Sándor mint tudjuk színész szeretett volna lenni. Az ifjú Jókai első művészeti tárgyú írása a *Jelenkor* „Budapesti Napló” rovatában jelent meg, 1847 januárjában, amelyben egy műbaráti társaság támogatásával tanuló szobrász, Faragó Józsefnek a müncheni akadémiai tárlaton aratott sikeréről tudósít.³ A fiú 1840-ben mint „naturalista” (östehetség) tűnt fel, ekkorra már az egyesület dédelgetett fia, és Münchenből küldi a pesti tárlatba az ott már sikert aratott szoborvázatait. Jókai hosszabb ismertetésre még sokáig nem vállalkozott, de mint az *Életképek* friss szerkesztője néhány rövid sort írt az 1847-es műkiállításról.⁴ Ez a hírecske igen figyelemreméltó, mivel mindössze a 19 éves Zichy Mihály *Mentőcsónak* című⁵ alkotását tartotta érdemesnek kiemelni, amelyet a kiállítás „gyöngyeként” értékelt.

Jókai művészeti írásai publicisztikai munkásságán belül nem túl számosak, ám különös helyet foglalnak el a koraberli sajtóban.⁶ Az írónak kétségkívül része volt a magyar művészeti élet kibontakozásában. „Kakas Márton a műtárlatban” című cikksorozata a *Vasárnapi Újság* hasábjain az 50-es évek végén egész kis művészeti intézménnyé nőtt.

Humorral átítatott józan ítéletei, szarkasztikus megjegyzései az egyszerűbb lelkeknek is kívánatosá tették a tárlatlátogatást, és csak sajnálhatjuk, hogy az író 1860 után felhagyott ezirányú munkásságával. A szövegek fontosságát emeli, hogy igen érzékletesen tükrözik a korszak átlagközönségének ízlését, a közízlést, és több olyan adat lelhető fel bennük a kiállított művekkel kapcsolatban, amelyek egyedülálló jelentőségűek.⁷ A politikai elfogultságtól mentes szövegekből biztosabban következtethetünk a korabeli művészet színvonalára, mint sok más, lelkesült ítésvéleményéből, akiket a művészettől idegen szempontok vezéreltek, a nemzeti művészet megteremtésének türelmetlen, — ám jogos — követelésében. A pesti tárlatok az ilyenfajta európai rendezvények általános gyakorlata szerint nemzetközi anyagot mutattak be, a publikum nagy tetszése mellett. A sajtó hangadói ugyanakkor gyakran nehezményezték a tárlatok „cosmopolitizmusát” mivel úgy érezték, a rendezők ezzel háttérbe szorítják a zsendülő magyar művészetet. A kritika központi kérdése a műegyleti tárlatok negyedszázados ideje alatt elsősorban a magyar művészek szereplése volt, és többnyire nem is a kvalitást, inkább — meghökkentő módon — mennyiségüket vizsgálták. De meg kell jegyezni, hogy ambivalens helyzet ez. Bár a politika a művészet tartományától idegen, mégis e korszakban csak a politika segítségével lehetett igazi érdeklődést kelteni a hazai képzőművészet iránt. A kor művészeti szakembereinek feladata a születő nemzeti iskola támogatása, a magyar kultúra fájdalmasan hiányzó része, a képzőművészet serkentése volt, és ez csak a nemzeties szempontok hangsúlyozásával volt lehetséges. A pártatlanság, a művészi kritériumok előtérbe kerülése csak lassan jutott érvényre, és ebben kétségtelenül szerepe volt Jókai művészeti írásainak.

Jókai első komolyabb ismertetője Vahot Imre 1851-ben indult *Remény* című szépirodalmi orgánumában jelent meg⁸ a három év kihagyása után ismét megrendezett pesti tárlatról. Az előző évtizedben már szép fejlődést megélt kortárs képzőművészeti kiállítások sorozatában fontos állomás ez az év. A bemutató szenzációja volt a régi barát, Orlai Petrics Soma nagyszabású festménye, a *II. Lajos holttetének feltalálása a mohácsi csataterén*.⁹ A mű már méreteit tekintve is rendkívüli újdonság nálunk, méginkább az a stílusa, a reprezentatív akadémizmus, amely ezzel a művel jelent meg Pesten. Orlai kompozíciója egy új, szimbolikus-metaforikus képi nyelv elindítója a magyar képzőművészetben. A halott király, a mohácsi csatamező mindenki előtt Petőfi halálát, a nemzet halálát idézte fel, és ettől kezdve a vizuális metafora általános divattá lesz a kiállításokon, évtizedeken át. Orlai kutatója felveti, hogy a fiatal mester eredetileg nem gondolt szimbolikus tartalom közlésére, az asszociáció lehetősége csak a közönségben ébredt fel a kép láttán.¹⁰

Jókai finom tollal megírt naprakész cikke is mintha már felvetné a rejtett tartalom gondolatát: „A patak parton borongós arcú csoportok keresik az elveszett király hulláját, hónapokkal a mohácsi vész után; egy helyen a fényes vízi viráglevelek közt rátalálnak, kiemelik, a halvány királyi halott sápadt fehérén fekszik az őt felelemlő harcos karkjain, egy ősz vitéz szótlan bánattal áll fölötte, elmerengve a korán született, korán öszült, korán meghalt áldozaton; mellette egymás nyakába borulva két hölgy zokog, az egyik vigasztalni látszik úrnőjét, míg ennek arcán oly költői valósággal van kifejezve a szívszaggató bánat, mely mutatja; hogy a siralom tárgy egy királynak, egy hazának halála. Egy harmaik hölgy gyöngéd részvétellel takarja be hermelin palásttal a kedves halottat, míg egy dalia, az árokból kilépve, magasra mutatja fel a királyra ismertető meglelt ko-

*Orlai Pertics Soma: A Mohácsnál elesett II. Lajos király testének feltalálása 1851.
Vászon, olaj, 200x290 cm, j.l.b.: „Orlay” Debrecen, Református Kollégium Könyvtára*

ronát, mely fényes diadémjával úgy tűnik fel a zivataros ég fenékszínén, mint egy boldogabb jövőnek eljegyző jelképe. Körül a halottak fekszenek a síkon”¹¹ — Íme így ír le egy festményt egy író! — Jókai számára a mű fő erénye a „hazai tárgy — hazai művész — költői felfogás — művészi ecset” együttes jelentkezése, és a kiállítás „legbecsesebb” darabjának tartja.¹² A cikk a továbbiakban a magyar vonatkozású műveket vette sorra, ám mivel Jókai a kvalitásra is figyel, az általa kiemelt festmények bécsi és müncheni mesterektől származtak. Az Európaszerte megnyilvánuló internacionális szimpátia, amely a magyar szabadságharcot kísérte, kétségtelenül érvényesült a képzőművészetben is, ami az 1851-es kiállításon magyartárgyú művek felsorakozása által nyilvánult meg. (Természetesen az üzleti szempontokat sem hagyhatjuk figyelmen kívül, a külföldi mesterek így remélték a pesti vásárlókat megnyerni.) Az ítésk a magyar mesterek anyagából Borsos József: *Lányok bál után*¹³ című Bécsből küldött pompás életképére is felfigyelt. Érzékletes sorokkal elsősorban a kiváló anyagfestést méltatta, és ő árulta el a pestieknek a kép csiklandós titkát, amelyet a bécsi sajtó alapján ismertetett.¹⁴ A képen ábrázolt padlón szétszórt műlapokon szerelmespárok láthatók, egyiken egy ifjú, a másikon egy öreg úrral, és az aláírások is jól olvashatók: „Wenn die Jugend wüsste”, és „Wenn das alter könnte”. A kép szereplői ezen nevetnek, és ugyancsak nevet a pesti közönség.

Borsos József:
Lányok bál után,
1850

Fa, olaj, 123x126 cm,
j.l.j.: „Borsos 850”
MNG inv. nr.: 1394

Ezek után az író a *Délibáb* című színházi lappal való vesződés fáradalmait, majd erdélyi utazása folytán nem figyelt a pesti tárlatokra. 1855—56-ban olvashatni tőle ismét komolyabb művészeti tárgyú írást, a *Hölgyfutár* két arcképalbumának kapcsán,¹⁵ amelyekben kétszer 24 magyar író, színész és költő, — férfiak és nők — képmásai voltak felsorakoztatva. Ezek a cikkek már a *Vasárnapi Ujságban* jelentek meg,¹⁶ és a lap profiljához illeszkedő, élvezetes olvasmányok, ám még ezek sem igazi műkritikák. A portrék „mind Barabás mester-ónja alul kerültek, s azért azt kell mondanunk, hogy azok mind élethíven vannak rajzolva. Az más kérdés marad, hogy e képek ugyanazon arcokat képviselnek-e, miket tulajdonosaik a hétköznapi életben hordanak? Vagy valami keresett rendkívüliségben állítatnak a művész rajztáblája elé. A legtöbbször ez az eset.” — állapítja meg Jókai. Interpretációjának központi kérdése, mennyire tükrözi vissza a portré a karaktert, és a legnagyobb dicséret tőle, ha „a rajz oly élethű, hogy szinte megszólal”. De nem a felszínes hasonlóságot keresi, inkább — amint írja, „a belül lakó lelket”, a jellemet, az élethűség az egész karakter, a külső és belső tulajdonságok harmónikus megjelenítését jelenti számára. A művek elemzése során az asszociációs megközelítés eszközeivel él, az arcmások nagy írói elánnal az életművek jellegzetességeivel veti össze. Tompa Mihály arcán „egy oda nem illő redő sem hazudtolja meg azt a kedélyt, mely művein előmlik”, vagy „Arany János; ez a derék, becsületes, igaz keresztyénekre s igaz magyar emberekre emlékeztető arc, patriarchális hosszú bajuszával, érzeteketivel. Ő is kívül hordja a lelkét.” Ferenczy Teréz költőnő — ki „élete tavaszán életfájdalomból” megölte magát, — poszthumusz portréját romantikus szavakkal méltatja: „e fénytelen, méla szemeket, mik a túlvilágról néznek már ide vissza — találjuk a legmegragadóbb-

baknak...” Minden képhez van egy jellemző megjegyzése, egészen meghökkentő, hogy a későbbi keserű költő Vajda János szerint „...mint egy kis bajszatlan Ámor, égnek emelt szemekkel” jelenik meg. Úgy tűnik írónk művészi ideálja a romantikus realizmus, amely valóság-hű, ám kissé „megemeli” az ábrázoltat. Ennyiben e rövidke írások nem mondanak ellent az egész írói életmű stílárís meghatározóinak, sőt az is igazi jókais jellegzetesség, hogy az idealizálás kellő mértékének túllépését humorosnak találja, példa erre Gyulai Pál, vagy saját maga portréja. Ugyanakkor a naturalis vonásokat bosszantónak érzi, mint Vörösmartynál, akinél felrója, hogy a daguerrotípiák után készült képmásra az „isten-telen photographia nem szokásos vonalmakat kúszált,... és a rajzoló nem igazította ki a fanyar redőket.” A szubjektív megközelítést tudatosan vállalja, de ízlését nem akarja ráerőltetni a publikumra, inkább igyekszik megragadni a figyelmét, akár csak az ugyancsak Kakas Mártonként írott, nagyon sikeres színházi kritikáiban, amelyekben időnként az „egész ország kacagott.” Az írókollegák arcképeinek ismertetőjén átlengő humor visszafogottabb mint a színházi kritikáké, — ne feledjük e műfaj kevesebbet bír el. Nagy pártolással írt mindkét albumról, de az kétségtelen, hogy a szelíd élcelődés finom bírálatot is rejt, amely leginkább az arcképek „szépítő” jellegét pécézi ki, ami a biedermeier megkéssett emlékeként a mindenk felett tisztelt Barabás Miklós híven őrzött modora.

Jókai 1857 januárjában látogatott el újra, — fél évtized kihagyása után — a tárlatba. A Pesti Műegylet ekkorra már komoly intézménnyé nőtte ki magát, a „műkitételek” egész éven át nyitva vannak, havonta megújuló darabokkal. Az egyesületi élet az abszolútizmus idején — mint a politikai mozgalmakat helyettesítő pótcselekvés — a csúcsára ért. A szervezet ekkor birt a legtöbb részvényessel, a bemutatott művek száma magas, az egyleti vásárlás, vagyis a részvényesek között kisorsolt művek száma ebben az évben a leggazdagabb, és a jólműködő európai Kunstverein-hálózat által kiváló külföldi mesterek állítottak ki Pesten.

Ekkor tűnik fel tárlatainkon nemzetközi színvonalú alkotásokkal az első jólképzett,

Than Mór: A mohácsi csata, 1856.

Vászon, olaj, 200x400 cm, j.l.b.: „A. Than M. Paris 856”, Kassa, Városi Múzeum (Szlovákia)

professzionális magyar gárda. Jókai feltehetőleg az újév nagy szenzációja, Than Mór: *Mohácsi csata*¹⁷ c. képére volt kíváncsi, amelyet a mester Párizsból küldött haza. Az első nagyszabású, a leíró történelemábrázolás jegyében született magyar csatakép Pesten eddig ismeretlen monumentális akadémiázó nagy feltűnést keltett, márcsak azért is, mert ekkora méretű kompozíció három évtizede, Peter Krafft 1826-ban bemutatott *Zrínyi kirohanása és I. Ferenc megkoronázása* című festményei óta nem volt Magyarországon.¹⁸ Jókai a *Vasárnapi Ujság*ban kérlelhetetlenül felemlégeti a Than kép hibáit, amivel ünneprontóként szerepel a nagy lelkesedés közepette. A mű „nagyértékben kielégítőenül hagyott... — írja — Először is a vászon távrajza hibás, az előtér és középtér rajz tekintetéből egyenlőn van érvényesítve, mintha csak a művész e középtéren levő alakjait is műtermében, a természet után közlő, (az igaznak meg nem felelő távolságból) rajzolta volna le”... (Egyébként a kép legfőbb érdemének tartja, hogy egy egész falat betakar, így nem kell majd meszeltetni alatta.) Ezek után meglepődve olvassuk mentegetődzését a *Pesti Napló* hasábjain, úgy tűnik, támadásokat kapott, enyhíteni kellett bírálatát. Thannak ekkorra már jelentős nimbusza van Pesten, ő a „tudós festő” a vezető történelmi mester. Nem világraszóló tehetség, de nálunk addig nem ismert kvalitást képviselt, általa a mi tárlatunkon is megjelentek a nyugati művészet legdivatosabb áramlatai. Úttörő voltát a kortársak pontosan érzékelték, és feltételezem, védelmére keltek. Jókai így magyarázza korábbi szavait: „Itész társaim, — a művészek, — s közönségünk, — vagy inkább olvasóim közül azok, kik vagy önállósággal nem bírván, vagy egész más szemmel — egészen más fogalmakkal tekintvén a művészetet, engem is nem értenek, meglehet, vagy túlszigorúsággal vádolandnak, vagy azt fogják mondani, hogy czélt téveszték akkor, midőn ahelyett, hogy az arc-, s a kisebbszerű festészet terén feltűnt, s általam is elismert tehetségeket a nagyobbyszerű történelmi festészet terére vonzanám, elriasztom, vagy legalább — mert erre az én erőm csekély, elkedvetlenítem őket — sőt talán olyan is találkozandik, ki nem eljárásom eszélyességét, de szándokom tisztaságát fogja kétségbe vonni. — Én azonban akkép vagyok meggyőződve, hogy a jóhiszemű, önzetlen lelkes ítéset, jóhiszemű önzetlen, lelkes közönség előtt, önzetlen s lelkes művészek irányában, mesterfogásokra, czírógatásokra s melléktekintetekre nem szorul, s úgy tudom, hogy a lelkesebb művész (s csak ilyen lehet való tehetség), nem akkor élvezzi az alkotás legmagasb örömét, ha nagy terjedelmi képet alkotott, melyért a megrendelő jól fizet — melyről minél több lap, s mindannyi dicséretben beszél, de élvezzi akkor, midőn egészben (l e h e t ő l e g e g é s z b e n) sikerült művet alkotott; mikor e műve által önmaga lelkesül, s nemcsak obligat körökben arat nem érzett lelkesedésből eredt tapsokat. Thann ilyen művet az én tudomra is festett már, s hogy jövőben festend nagyszerűnél nagyobbyszerűet, remélem, hogy festhet, tudom; s ép ez okból Latinovics úrnak általán, a gyönyörűen fejlődő magas művészet — s különösen; a pártolást kiérdemelte való tehetség nevében hazafiúi, meleg köszönetet szavazva, bátran, s nem félve attól, hogy jóhiszemű őszinteségem Thannt sértse, avagy kedvetlenítse, ismételve kimondom a Mohácsi csata, a kép melynél é n n á l u n k é s t ő l ü n k művészileg nagyobb vállalatot, nehezebb kísérletet nem ismerek, eképp, engem nem lelkesít, s így kisem is elégit. Legnagyobb előny, legszebb tulajdona e képnek a mozgás, legjobb rajta a törököknek háttérben levő csoportozata. Legnagyobb hiánya: hogy m i n t c s a t a k é p e n kevés rajta a

személyzet, s szűk körre szorított, csekély az actio, — mint a csatának egyes jelenetein; ellenben hiányzik az eszme, mely a compositionnak egységet adjon. Ismétlem azonban, én a festészet terén „a mohácsi csatánál” nálunk, tőlünk, nagyobb s nehezebb kísérletet nem ismerek.”¹⁹ Jókai sorait olvasva meglep, milyen pontosan érzékeli ennek a bombasztikus műnek az ürességét, frázisokból építkező mondanivalóját. Ugyanakkor tudván-tudja, hogy a Párizsban készült kép minden hibájával együtt is, a magyar művészet jelentős állomása.

Ezután néhány hónapon át sorozatban jelennek meg Jókai kritikái a *Pesti Napló*-ban.²⁰ Ebben a lapban komoly hangot üt meg, írásai a „tanító kritika” példái, de a kioktató, okoskodó hangnemet mellőzve. Szívesen feszeget elvi kérdéseket, mint pl. milyen is az igazi „műítész”? Ezt hosszasan taglalja, végső konklúziója: „Ha van valami, mi a szemlést, akár a közönségre, akár a művészetre hatni képessé teszi, az nem lehet más, mint a szemlézetében nyilatkozó egyszerűség, melyet nyílt önállóság nélkül képzelni nem tudok.” Felveti hogyan ábrázolható az „erkölcsi szép” és az „erkölcsi rút” egy műalkotáson, és arról a kardinális kérdéstről polemizál, hogyan is tekintsen a bíráló a magyar mesterek képeire?²¹ A pártatlan hozzáállást tartja kívánatosnak, csak a kezdők iránt javasol türelmet. Egyidejűleg a *Vasárnapi Újságban*²² már mint Kakas Márton rátalált egy hangra, ami más, mint a *Pesti Napló*-ban alkalmazott tárgyilagos, elmélkedően komoly irány. Ám itt is gyakran túllép a képzőművészeti alkotások interpretációjának elemi fokán, formai és tartalmi kérdéseket elemez, összefüggéseket keres, de ezt oly magától értetődően teszi, hogy a közönség észre sem veszi, hogy meggondolkodtatják. Csipkelődő, kijózanító hangja különös jelentőséget kap a tudálékos, fellengzős és demagóg művészeti írások közepette, sőt, néha azok paródiájaként hat. Neki nem imponál semmiféle nagyság, bombasztikus nemzeties küldetés. Átlát a szitán, felismeri és felrója a képmutató tehetőségtelenséget, mind a külföldi, mind a honi anyagban, még ha magyaros köntösbe bújnak is.

A művészeti élet nagy eseménye volt 1856-ban az első történelmikep-pályázat, amelyet a műegyület vezetősége meghirdetett, a célból, hogy több alkotás közül választhassa ki a részvényeseknek szánt jutalom-műlap előképét. A pályázatot általában sikeresnek értékelték, de Kakas Márton elégedetlen. Felrója, hogy a mindössze három pályázó egyike, Szale István nagyon tehetségtelen festő, és *Dugonics Titusz Nándorfehérvár ostrománál* című²³ képének hibáit sorolja: „a festő az egész történelmi adoma értelmét elvette azáltal, hogy Dugonics mellé még egy másik magyar vitézt is festett, aki egy másik felhatoló törököt éppen akkor aprít le kis baltával. Hiszen ha ketten lettek volna odafenn, akkor semmi oka sem lett volna Dugonicsnak magával együtt lerántania a törököt a mélységbe, mert a társa segített volna azt onnan leexpediálni bérmentetlenül... még hibásabb a kivitel, ...hogy a jámbor törököt a szakállánál fogva húzza le a mélységbe Dugonics, ez lehet igen eredeti és valószínű, de festményen igen comicus hatású gondolat...”²⁴ A fiatal Ujházy Ferenc: *Kinizsi rohama kenyérmezőn 1479.* című²⁵ képét sikerültebbnek ítéli, de kifogásolja, hogy a magyar figurák kidolgozottabbak a törököknél. Végül a díjnyertes Than Mór: *Imre király elfogja testvérét Andrást a dalmatiai határokig vert zendülők táborában, 1204 évben*²⁶ című képét megdicséri, de nem állja meg, hogy meg ne jegyezze: jobb mint a *Mohácsi csata* képe volt. Jókai igen szigorú a történelmi kompozíciókkal, méltóságot, pátoszt, hitelességet vár el, pl. Vizkelety Béla — egy másik csekélyebb képességű hazánkfia — *Kenyermezői csata*²⁷ című (150 ft.) alkotásából ezt

Barabás Miklós: *Arany János, 1856.*
Vászon, olaj, 125x100 cm, Nagyszalonta, (Salonta,
Románia), Arany János Múzeum

hiányolja. A kép megrendelője a régi barát, az elkötelezett Vahot Imre, aki Vizkeletivel egy egész sorozatot kívánt festetni a magyar történelemből. A téma közel áll Jókaihoz, a *Magyar nemzet története* című munkájában egy egész fejezetet szentelt ennek a csatának. Ezt a képet is illene ünnepelni, mint a hazai históriából merítő, kívánatos alkotást, de Kakas Márton mind Vizkeletin mind Thanon csíp egyet, mikor így ír: „Ej de kedvemre ütök ott a törököt agyba-főbe. Ez már aztán kép: nem olyan mint az a másik, (Than *Mohácsi csatája*) a hol csak a magyar hull rakásra. Becsülöm érte a festőt, hogy a derék Báthori Istvánt olyan nagyra festette, hogy a többiek mellette mind kocagyereknek látszanak, mert az bi-

zony nagy ember is volt. Ezt a kiténtetést megérdemlette a derék hazafi a hálás utókortul.”²⁸

Az év tavaszának másik tárlati eseménye Barabás *Arany János arcképének* bemutatása, amely Nagyszalonta megrendelésére, annak tanácstermébe készült.²⁹ Kakas Márton nagy jóérzéssel közelít a műhöz, egész kis életképet kanyarít hozzá. „Itt vagyok biz én megint, ha kidobnak is. Már pedig most bátrabban léptem be, minthogy a legelső szobában egy ismerősömmel találkoztam; a ki nem más, mint Arany János, ott nézett rám a szögletből az ő jó szelid arczával, a hogy odahaza szokott fogadni s kezet rázni velem és megkérdezni: „hogy *vattok* otthon? Ezt most mind nem tehette, minthogy oda van festve egy vászonra Barabás Miklós ecsetje által, a ki csak azt nem adta meg neki, hogy megszólaljon.” A továbbiakban szépen sorra veszi a kiállítás látnivalóit, és szokása szerint néhány igen értékes képleírást hagy ránk azóta elveszett művekről. (Mint talán ismeretes, a régi pesti tárlatokon bemutatott képek — igen kevés kivétellel — ma már nem feltehetőek. Néhány katalógusadaton túl nem tudni többet róluk. Jókai remek műleírásai már csak ezért is nagy nyereséget jelentenek számunkra.) Ennek során kifogásolja a „csendélet” kifejezést, mert mint írja „németből betűhíven megjavított íz.”³⁰ Sajnos más megoldást e műfaj elnevezésére nem kínál, pedig időnként alkotott új fogalmakat, valószínűleg ő alkalmazta először képzőművészeti vonatkozásban a „lélekrajz” kifejezést.

Az 1856—57. évadot lezáró tárlatról írott cikkében³¹ azon műveket mutatta be, amelyeket az egyesület kisorsolásra megvásárolt. Szokása szerint eltekint az illendő formától, és nem a magyar, vagy magyar tárgyú művekre fordítja legfőbb figyelmét. Megjegyzi, hogy ha az ő feladata lenne a vásárlás, mint hazafi először is Vizkeleti *Kenyérmezői*

csatája „után nyúlna”, de ezzel nem műizlését, hanem csak buzgó érzelmeit kívánná tanusítani. Ezek után közli mely darabok tetszenek neki igazán. Ez Basile de Loose (1809—1885) brüsszeli festő: *Az első hazugság*, (500 ft) és Michael August Zimmermann (1820—1872) Münchenből küldött *Az első kabát*. (400 ft) című³² festménye. Mint leírásából kitűnik mindkettő az európai divatot követő, jellegzetes müncheni zsáner a nép, a családi élet köréből, kissé pszichologizáló megközelítésben: „...a kis paraszt gyerek kabátot kap ünnepnapra, csokoládészínűt, a szabóműhelyben felpróbálják, fölségesen áll rajta, a szárnyai bokáig érnek, a szabómester rendkívül meg van elégedve vele, míg az öreganya egy sereg új sapka közül egy jó nagyot próbálgat a fiú fejére, a kinek ragyog az arca, az új kabát öntudatától, még azt is látni, hogy szíja az órát, négy ujját mi a kabátból kilátszik szétmereszti...”³³ A leírásokból kitetszik, hogy mindkét említett festő fő törekvése, hogy a konkrét szituációkban egy jól leképezett gesztusnyelv által közvetítse a különféle karakterek megnyilvánulásait. Ezt, a szereplők reagálásának valóság-hű tükrözését, a pontos „lélekrajzot” Kakas Márton a művelt közönség ízlésének kifejezőjeként a „legművészbib” megoldásnak tartja. Az, hogy a külföldi képeket emeli ki, talán nem is szándéktalan. A pesti sajtó az 1858-as évben, a sikerei csúcán támadta leghangosabban a Műegyletet a külföldi mesterek kiállításáért és vásárlásáért, mivel ezzel úgymond „idegeneket támogat a hazaiak helyett”. Mintha Kakas Márton kiállana az egyesület mellett, amely több mint egy évtizede áll ellen a demagóg követeléseknek, és a maga részéről mellőzi a honiak iránti protekcionálizmust. A magyar művészet még ekkor sincs abban a helyzetben, hogy a maga lábára álljon, és az idegenek kiszorítása a kortárs művészet bemutatóiról egyébként is provinciális képtelenség. Jókai pontosan úgy vélekedik mint maga a közönség, a részvényesek ti. mindaddig kitartottak az egyesület mellett, amíg külföldi képeket lehetett nyerni a sorolásokon, ám amikor az egyesület a következő években beadta a derekát, és csak „hazánkfiát” mutatott be, elpártoltak tőle, és bekövetkezett a bukás.

Kakas Márton egyre gyakorlottabb a műkritikában, és kiderül, hogy az egykori festő a technikai részletekben is jártas. „A 8. sz. kép Perzeltől³⁴ emlékeztet ifjúkoromra, a mikor én is magamtól akartam feltálni az olajfestés módját, s nem tudtam, hogy milyen rossz hatást csinál az, ha megszáradt színekre újra vonalozásokat teszünk nedves festéssel.” Ujházy Ferenc képénél megállapítja, hogy helytelen, ha a fák lombjai ugyanazon megvilágításban

*Orlai Petrics Soma: Petőfi Debrecenben
(Kemence előtt), 1857.*

Vászon, olaj, 147x111,5 cm, PIM lt.: 1957/301

„világos sárga zöldből a rézzöldbe... mennek által,... (és erre) semmi magyarázatot nem találunk” Nem jó, ha „az ecset szőrei... elszákkázzák a lombokat, túlmenve a leveleken.” Példaképpen hozza fel egy brüsszeli mester kis tájképét amely Újházy műve fölé volt akasztva,³⁵ mert azon „...minden egyes levélben élet van, s az egész egy ellesett valóság, mellyhez semmi sincs hazudva...”³⁶, vagy Herman Mevius (1820—1864) düsseldorfi festő *Tengerparti részlet Hamburgban* című képénél (250 ft.)³⁷ így ír: „...az a tenger víz szín, ...olly természetes, hogy az ember a nedves loccsanását érzi a hullámnak.” Tehát ismét a szokásos és legfőbb követelmény, a valóságábrázolás eszménye tűnik fel. Max Mentz (műk. XIX. sz második f.) müncheni mester *Sebaldus sírhelye, Stoss Vida terve szerint*³⁸ 1000 ft-os képétől egészen elragadtatót: „...nemcsak fény és árny van abban, hanem harmonia.” E tárlaton mutatta be Orlai *Petőfy „egy telem Debrecenben” költeménye után* című³⁹ képét, amelyen „...az arc el van találva” írja Jókai, és különösen az életképszerű felfogást dicséri. De bíráló megjegyzést is tesz, „az alsó testrészek aránytalanul rövidek a fej nagyságához mérve, Petricsnek más képein is venni észre a hiányt.”⁴⁰

Az idegen mesterek magyar tárgyú műveit a pesti kritika többnyire nagy hévvel kritizálja a folklór helyességét illetően, Kakas Márton viszont csak megmosolyogja a zöckenőket. A magyar földön is működő Adolf van der Venne (1828—1911) Bécsből küldött *Magyar lóvásár* c.⁴¹ képén szóvá tette egy leány nem valóságű öltözékét, egy vadászképnél megjegyzi, hogy magyar gazda nem engedi agarát a havon futni, mivel „...a takaró alatt van annak a helye télidőben!” De nemcsak a folklór hitelességét figyeli, hanem a történelmi hűséget is. A Vahot—Vizkeleti-sorozat Bécsben litografált újabb példánya *A Hunyadiház diadalünnepe* c. lap láttán⁴² fanyalogva állapítja meg, hogy fiktív elképzelésen alapul: „Hunyadi és Kapisztrán bevonulása Hunyadvárába, ...a maga helyén illendően meg volt dicsérve, s versben és prózában megénekelve ...csak ... (Hunyadi) mikor halt meg? ... Annál dicsérendőbb (a mester) művészi phantasiája, hogy egy olyan históriai jelenetet le tudott festeni, a mi meg sem történt.” Vagyis a hitelességet, a történelmi hűséget kéri számon, amely ekkoriban a históriai festészet központi érték-kategóriája. E tárlat szenzációja volt Adolf von Menzel (1815—1905): *Nagy Frigyes és II. József felső szilézia Neisse városában, 1769 augusztus 25-én való első találkozására* című „világgraszoló” képe a nagy mester híres berlini sorozatából,⁴³ amelyet körbehordoztak az európai múegyletekben kisorsolás előtt. „De már itt elhagyja a lélekzet. Meg kell azt nézni, (kivált hazai művészeinknek), és aztán nagyot gondolkozni utána!”⁴⁴ — sóhajt fel ítészünk eddigi hangneméből kiesve, mert végül is nem a históriai műfaj, hanem a tehetségtelenség ellen van.

Ezek után egy darabig nem találkozni vele a kiállításokon, mert mint írja „Az eddigi műtárlatok nagyon elvették a kedvemet...”. Mígnem az 1859. évi tavaszi tárlaton ismét becsábul a képek közé. Ekkor volt a bemutatója azon műveknek, amelyek a Pesti Műegylet második történelmiekép-pályázatára érkeztek be, és ez kétségtelenül a magyar művészet első, igazi nagy aratása az 1840-ben a Pesti Műegylet által történt vetés óta. Több mint húsz darab nagyszerű festményt mutattak be a magyar mesterek, köztük azon kompozíciókat, amelyek azóta is csúcsműveknek számítanak.⁴⁵ Kakas Márton ezek láttán nem élcelődik, sőt, igen komoly. Két mesterről szól kiemelve, ezek egyike Ligeti Antal

*Adolf Menzel: Nagy Frigyes és II. József felső Szilézia Neisse városában,
1769 augusztus 25-én való első találkozására, 1857.
A képről készült litográfia, 1903*

tájfestő, aki a *Kilátás a szaharai pusztára Cairo közeléből* és a *Nazareth természet után* című műveit mutatta be. (A Szaharát Károlyi István gróf engedte át a kiállításra.) Ligetít a Károlyi család — István, György és Klarissza — állandóan foglalkoztatta, István gróf támogatásával utazott külföldre, a természet tanulmányozására, minek során először Rómában id. Markó Károly mellett festett, majd Nápolyban és Palermóban járt, ahonnan Egyiptomba és Szíriába ment. Hazatérését Sziciliából Telepy Károly nagy örömmel tudatta Jókaival.⁴⁶ A festő ezidőt pártfogójánál, Károlyi Istvánnál Fóton dolgozta fel az úton készült vázlatait.⁴⁷ A *Kilátás a szaharai pusztára Cairo közeléből*⁴⁸ képről Kakas Márton így szól: „ez valami elragadó szépség! ...az ember a melegét érzi annak a napnak, melly ama sajátságos vörös ködbe burkolta az egész tájt, minden igaz és mégis meglepő... Ez is gyöngye a műtárlatnak, de amaz (a Názáret-kép) gyémántja.”⁴⁹

A másik kiemelt mester Madarász Viktor, ő Párizsból küldte a *Zách Feliciánt* és az *Utolsó Zrínyit* (Zrínyi János fogsága) a tárlatba, valamint a *Hunyadi László siratását* a történelmikép-pályázatra.⁵⁰ Kakas Márton ezekről írta le a talán legszebb sorokat, amelyek magyar képről valaha megjelentek: „...most egy olyan lángész lép elénk, a ki egyszerre három művel lép elénk, olyan művel, a miken nem csak festést látunk, de látunk lelkeket előjönni belőlük, a mikről ihletés borzadálya fut végig rajtunk. Ezek a művek ugy vannak ideteremtve, a hogy azok a művész forró fantáziája előtt megjelentek, a ki

együttal költő is, és érző szellem³⁵¹ Madarász képét a Műbíráló Választmány nem merte a pályázat nyertesének kihirdetni, holott a sajtó azt várta. A pályázati kiírás értelmében a díjnyertes mű a következő év jutalomműlapja lesz, és az egyesület visszariadt a komor jelenetet e célra felhasználni. Kakas Márton segíteni szeretett volna Madarásznak, mikor így folytatja méltatását: „Illy egyszerű, nemes és megragadó jelenetet csak nagy ihletésű művész alkothatott, hogy az ne borzasztó, hanem sympathicus szép legyen.” Mégis a síri scéna nem lett jutalom műlap. (Helyette az ifjú Wagner Sándor: müncheni színekben pompázó *Dugovics Tituszát*⁶² adták ki, hogy a publikum elvárásait kielégítsék.) Természetesen a bírálók is felismerték a Hunyadi-kép nagyszerűségét, és az egyesület azonnal megvette a Nemzeti Múzeum számára. Jókaira kétségtelenül nagy hatást gyakorolt Madarász művészete, olyannyira, hogy a *Szelem bolondjai* c. regényében szerepelteti is műveit, a *Zách Felicián* Harter Nándor dolgozósobájának falán függ, és ugyanitt említésre kerül a *Hunyadi László siratása* is.⁵³

Jókai ezek után nem foglalkozott többé a műtárlatokkal, pedig hátra van a 60-as évek virágzása. Mint már korábban megírta, a szegénységen (értsd: a magyar művészet szegénységén) nem lehet viccelődni. Pedig az általa meghonosított objektív hang, az irodalmi szintű, érzékletes képleírás, nyelvi sokszínűség, csak ritkán bukkan fel újra a magyar képzőművészeti kritikában, azóta is.

JEGYZETEK

1. PME 1843, kat. sz.: 46.; *Világ*, 1843. aug. 16. Id.: KODAY 1943., 22.
2. KESERŰ 1984., 71. VAYERNE ZIBOLEN Ágnes: „Jókai képzőművészeti munkássága”. *Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve* 1962., 61—83.
3. *Jelenkor*, 1847. jan. 17.; SZEKERES 1965., 29.
4. *Életképek*, 1847. II. f.é., 3. sz. júl. 18.; SZEKERES 1965., 230., 738.; SZVOBODA DOMÁNSZKY 2007., passim.
5. PME 1847, kat. sz.: 58. *Mentőcsónak*, 1847, v. o. 135x190 cm. j.l.b.: „M. Zichy 1847” MNG, lt.: 2328.
6. TÖRŐ 1968., 579.
7. Jókai eddig ismert írásaiban 38 azóta jórészt elkallódott festmény hosszabb-rövidebb leírása őrződött meg.
8. A pesti múkiállítás. 1851. *Remény*, 1851. 2. f.é. 3. füz. 132—135. Jelzés nélküli, szerkesztői cikk. A *Remény* e száma Jókai egyedül szerkesztette Vahot távollétében. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRŐ 1968, 580.) nem közli.
9. PME 1851, kat. sz. 179.; Orlai Petrics Soma Münchenben: *II. Lajos holttestének megtalálása, (A Mohácsnál elesett II. Lajos király testének feltalálása)*, 1851., v. o. 200x290 cm, j.l.b.: „Orlay”, Debrecen, Református Kollégium Könyvtára.
10. KESERŰ 1984., 34.
11. A pesti múkiállítás. 1851. *Remény*, u.o.
12. Debrecenből írják: Orlai lement a Lőrinc-vásárra arcképeket festeni, és a *II. Lajost* kiállította ott, ahol Orbán Pető írt a képről alapos kritikát. Orbán megállapítja, hogy a jelenet Jászay munkáján (JÁSZAY Pál, *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után*. I. kötet. Pest, 1846—48.) alapul, és oldalszámra hivatkozva idézi a mozzanatot. Végül így szól: „Méltányos elismerés illeti egy oly hazában, ahol a festészet még bölcsőben van.” *Magyar Hírlap* 1852, szept. 4. 4110.
13. PME 1851. kat. sz.: 146. Borsos József Bécsben: *Álarcos táncvigalom utáni reggel, (Lányok bál után)*, 1850, fa, o., 123x126 cm., j.l.j.: „Borsos J, 850.” MNG, lt.: 1394.
14. *Remény*, 1851., 132.
15. *Arczkép-Album*. Műmelléklet a Hölgyfutárhoz. I. Pest, 1855. Kiadja SZÁMVALD Gyula. Ny. Emich Gusztáv. A táblákat rajz. Barabás Miklós. Ny. Reiffenstein és Rösch Bécsben, Pest, 1855. Az előszó kelte: „Pest, 1855. június 15-kén”, aláírása: „A Hölgyfutár szerkesztősege”. A 76 lapos album 24 író arcképét és saját kezű aláírásuk másolatát adja közre, életrajzukkal együtt, valamint mutatványt verses vagy prózai írásaikból.; *Arczkép-Album*. Huszonnégy író- s színész Arczkép-Albuma. Műmelléklet a Hölgyfutárhoz. 1856. Pest. Kiadja TÓTH Kálmán. Ny. Emich Gusztáv. A táblákat rajz. Barabás Miklós. Ny. Reiffenstein és Rösch Bécsben.

16. „Magyar költők arckép-albuma.” *Vasárnapi Ujság* 1855. 38. sz. szept. 23., 301; 1856, 27. sz., júl. 6. 235. In: TÖRÖ 1968, 158, 684.; 235, 732.
17. PME 1856 dec. 16.—1857 jan. 13. kat. sz. 48. Latinovics Lajos úr tulajdonában. *A mohácsi csata*. v. o., 200x400 cm., j.b.l.: „A. Than M. Paris 856.” Kassa, Keletiszlovákiai Múzeum. Kassa, Városháza.
18. Peter Krafft: *Zrínyi kirohanása Szigetvárból*, 1825, v. o. 455x645 cm, j.j.l.: „Krafft, Wien 1825.” Szépművészeti Múzeum, lt.: 137., letét a Magyar Nemzeti Galériában
19. „A pesti műegylet december-januári tárlata.” *Pesti Napló* 1857, jan 12, jan. 16., folytatólagosan. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli.
20. „Műegyletünk január-február havi tárlata.” *Pesti Napló* 1857, jan. 30., 31., febr. 1.
21. *Pesti Napló* 1857, jan. 30.
22. *Vasárnapi Ujság*, 1857 febr. 1. 338—41. Id.: TÖRÖ 1968, 338 és 786.
23. PME 1857, febr. 15.—márc. 15. kat sz.: 60.
24. *Politikai Újdonságok* 1857., márc. 4. 72—73. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli.
25. PME 1857, febr. 15.—márc. 15. kat sz.: 62.
26. PME 1857, febr. 15.—márc. 15. kat sz.: 61. A Pesti Műegylet ajándéka a Nemzeti Múzeumnak 1858-ban. Than Mór jelenleg Bécsben: *Imre király, elfogja testvérét Andrást a dalmatai határokig vert zendülők táborában, 1204 évben. (Imre király elfogja pártütő öccsét, Endrét)*, 1857, v. o. 133x198 cm., j.l.b.: „A. Than Mór, Bécs 1857.”, MNG lt.: 2720
27. PME, 1857, jan. 1—febr. 13. kat. sz.: 3, továbbá márc. 26—máj. 13. kat. sz. 44. (150 ft.)
28. *Vasárnapi Ujság*, 1857. 5. sz. febr. 1. 338. A Than-kép mellé időközben az egyesület vezetősége a katalógusban egy hosszas leírást csatolt, amelyben Jókai sajtóhibát talált. „A csata balkimnetelén elborzadó és futó királyt Trepka és Zedlitz cseh lovagok és segédjei tóra viszik” — olvassuk, és Jókai kiigazítja a nyilvánvaló sajtóhibát, szerinte a „tova viszik” a helyes .
29. PME, 1857 feb. 15—márc. 15. Az Arany-portré feltehetőleg 13. számú kép, a katalógus az ábrázolt nevéét és az árat nem közli. Barabás Miklós: *Arany János arcképe*, 1856, v.o. 125x100 cm, Nagyszalonta, Arany János Múzeum.
30. *Politikai Újdonságok* 1857. márc. 4. 72-73. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli.
31. *Vasárnapi Ujság*, 1857, ápr. 19. 134. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli.
32. PME, 1857. márc. 26—máj. 13. 2., és 4. kat. sz.
33. *Vasárnapi Ujság*, 1857, ápr. 19. 134.
34. Perzel L. (műk. XIX. sz. 2. f.), Münchenben. *Tájkép faluval*, PME 1857, jún. 17—júl. kat. sz. 8.
35. Kockkock, (Koekeok, Marinus Adrianus 1807—1870) Brüsszelben. *Tájkép*. 100 ft.; Ujházy Ferenc (1827—1921) Pesten: *Tájkép*, 200 ft. PME 1857. jun. 7—jul. 13. kat. 3. és 4. sz.
36. *Vasárnapi Ujság*, 1857, júl. 5. 258. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli.)
37. PME 1857. jún. 7—jul. 13. kat. sz.: 18.
38. PME 1857. jún. 7—jul. 13. kat. sz.: 19.
39. Katalóguson kívül.
40. *Vasárnapi Ujság*, 1857, júl. 12. 270.—271. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli.
41. PME 1857. jun. 7—jul. 13. kat. sz.: 16.
42. Kollarz F. (1829—1894) Bécsben. (Vízkeleti B. /1825—1864/ u.) *A Hunyadiház diadalünnepe*. PME 1858. jan. 15—febr. 14. kat. 2. sz.; *Vasárnapi Ujság*, 1858. jan. 10., 21. Az írást Jókai kritikai kiadása (TÖRÖ 1968, 580.) nem közli. Jókai vsz. már a megnyitó előtt látta a művet.; Kollarz—Vízkelety: *A Hunyadi ház diadalünnepe*, p., lito., j. a kép alatt kétoldalt: „Kőre rajzolta Kollarz F. — Nyomt. Reiffenstein és Rösch műintézetében Bécsben.” A felirat alatt „E kép tervezője s kiadó tulajdonosa Vahot Imre. Eredetijét szerzé s olajba festette Vízkeleti Béla (Pest, 1857).” Felirata: A Hunyadiház diadalünnepe — Jutalomkép a Napkelethez.; MNM TKCs lt.: 4883.
43. Katalóguson kívül.; *Hölgyfutár* 1858. jan. 2.; „Kakas Márton a műtárlatban.” *Vasárnapi Ujság*, 1858, jan. 10.; Adolf Menzel (1815—1905): *Nagy Frigyes és II. József...*, 1857, v. o. 220x302 cm, j.: „Sc Kgl. Hoheit der Großherzog von Sachsen-Weimar. (Das Bild ist von der Verbindung für historische Kunst in Auftrag gegeben worden und sodann in der Verlosung seinem jeyzigen Besitzer zugefallen.” Alte Nationalgalerie Berlin. *Adolf von Menzel* Hg. Dr. Hugo von Tschudi. München, 1905. 112. kép.
44. „Kakas Márton a műtárlatban.”; *Vasárnapi Ujság*, 1858, jan. 10.
45. Lotz Károly, Pesten: *Gellért püspök Aba Sámuelnek megtagadja a megkoronáztatást Csanádon 1041 évben*; Klimkovicz Ferencz, jelenleg Párisban: *Sz. László kibékülése Salamonnal, Sz. István sírjánál*; Orlai Petrics Samu, Pesten: *Zách Felician.* (Vázlat pályaműnek, 6 vagy 8 láb nagyságú kivitelben egyenként 1200 ft.) Molnár József, Pesten: *Frangepánok megmentik 4-ik Bélát a tatárok üldözésétől*; Madarász Viktor, jelenleg Párisban: *Hunyady László*. Ár nélk.

46. Telepy Károly Jókainak, 1858 ápr. 28. Jókai levelezés 1971. 210.
 47. SZABÓ 2000., 152—157.
 48. PME 1859 máj. 9—jun. 13., 21. és 35. kat. sz.
 49. *Vasárnapi Ujság*, 1859, máj. 29. 260.; TÖRÖ, V. k. 279.
 50. Madarász Viktor: *Zách Felicián*, (1858, v. o. 152x112 cm, j. j. l.: „Madarász Viktor Páris 58”.; MNG lt.: 66.14.T.) 1000 ft., az egyesület sorsolásra megvette agusztusban, 500 ft-ért.; *Az utolsó Zrínyi (Zrínyi János a börtönben)* 500 ft.; *Hunyadi László siratása* (v. o. 243x312,5 cm, j. j. l.: „MADARÁSZ VICTOR PÁRIZSBAN, 1859”, MNG lt.: 2800. A Nemzeti Képcsarnok Egylet vétele 1859-ben.) ár nélkül. PME 1859 máj. 9—jun. 13., kat. sz. 64, 71, 82.
 51. *Vasárnapi Ujság*, 1859, máj. 29. 260.; TÖRÖ, 1968. 279., 589.
 52. Wagner Sándor Pestről, jelenleg Münchenben. *Dugovics Titus hősi önfeláldozása Nándorfejérvár ostromlása alkalmával, az 1455 évi július 21-én. (Dugovics Titus önfeláldozása, 1859, v. o. 168,5x147 cm. J.l.j.: „Wagner Sándor München 1859” MNG lt.: 2806.)* PME 1859. évi júl. 15-től aug. 15-ig. Kat sz.: 45.
 53. JKK 17. k. 61:14

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

JKK=Jókai Mór összes művei. Szerk.: LENGYEL Dénes és NAGY Miklós.

Jókai levelezés 1971.

KESERŰ 1984=KESERŰ Katalin: *Orlai Petrics Soma*, (1822—1880), Budapest, 1984.

KODAY 1943=KODAY Ernő: *Weber Henrik* (1818-1866), Budapest, 1943.

MNG=Magyar Nemzeti Galéria

PME=Pesti Műegylet Katalógusai 1840—1866.

SZABÓ 2000.=SZABÓ Júlia: *A mítikus és a történelmi táj*. Budapest, Balassi Kiadó, 2000.

SZEKERES 1965=Jókai Mór *Cikkek és Beszédék* (1847. január 2—1848 március 12.). I. köt. Összeáll. és sajtó alá rend.: SZEKERES László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.

SZVOBODA DOMÁNSZKY 2007=SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: *A Pesti Műegylet története. A képzőművészeti nyilvánosság kezdetei a XIX. században Pest-Budán*. Miskolci Egyetem Kiadója, Budapest-Miskolc, 2007.

TÖRÖ 1968=Jókai Mór *Cikkek és Beszédék*. 4. K. 1850—1860. I. rész. Összeáll. és sajtó alá rend.: H. TÖRÖ Györgyi. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968.

GABRIELLA SZVOBODA DOMÁNSZKY

MÁRTON KAKAS IN THE ART EXHIBITION

SUMMARY

There were no art exhibitions in Hungary before 1840, and thus fine art critique didn't have a forum to emerge, either. The exhibitions organized starting with the reform era established art life in the Hungarian capital at one stroke, and between the numerous consequences was the emergence of art critique as well. At this time, the main task of the critique was to lure in the public not accustomed to exhibitions into the galleries, and even to encourage the buying of art works, on occasion. At the beginning, the writings had mostly an informing character, and one can observe the struggle of the authors with the language not yet elaborated in this field, with the clarification of different esthetical categories, and with the translation into Hungarian of technical terminology.

The great Hungarian writer, Mór Jókai was one of the outstanding representatives of this group of authors. He published art reviews under the name of Márton Kakas, concerning theatrical productions and art exhibitions. He used a simple, easily intelligible and charmingly humorous language, but did not shrink back from a stronger, more satiric voice, either. He consciously adopted a subjective approach, but did not try to enforce his views on the public. However, he did refrain from dry speculation, and his stinging, sobering voice has a special value in the midst of the usual bookish, overblown and demagogic art writings. He also expressed a true enthusiasm regarding some splendid artworks. He exceeded many times the elementary interpretation of art works, analyzing them and searching for connections in such a natural way that the public didn't even realize that it was drawn into thinking. He was not impressed by any kind of grandeur or bombastic national mission. Although his prodigious literary oeuvre called him away from art critique, what he left us represents a lasting value.

ROSTÁS PÉTER

A BUDAVÁRI PALOTÁBAN 1900 KÖRÜL KIALAKÍTOTT „TÖRTÉNELMI” DÍSZTERMEK

I. URALKODÓI REZIDENCIA ÉS NEMZETI PALOTA

A budavári királyi palota díszítőprogramjának megalkotásában a 19. század végén az egyik alapvető feladat a nemzeti palota és az uralkodói rezidencia kettős funkciójának kifejezése volt. Az épületkomplexum dekorációjában voltak politikasemleges elemek, amelyek az adott épületrész vagy terem gyakorlati funkcióját¹ vagy általános uralkodói szimbólumokat jelenítettek meg.² Tekintettel azonban arra, hogy I. Ferenc József személye, illetve az 1848-tól tartó uralkodása a nemzeti ellenállás, illetve a legitim uralkodó iránti lojalitás állandó ambivalens érzésének jegyében zajlott, a palota belső díszítése ezeknek a szempontoknak

1. A Habsburg-terem, 1900-as évek.

A másképp nem jelölt képek Hauszmann Alajos: *A magyar királyi vár*, (Budapest, 1912) kötetéből valók